

Asia: VN/16951/2020

Lausuntopyyntö keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmasta

Lausunnonantajan lausunto

Lausunto

Lausun suunnitelmasta allaolevien alaotsikoiden alle

Mikäli vastasit yhtyväsi toisen tahon lausuntoon, täsmennä mistä tahosta on kyse

-

Suunnitelman tavoitteet

1 Suunnitelman tavoitteet - avovastaus

Keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelman tavoitteena tulisi päästövähennysten lisäksi olla kansalaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen paraneminen, erityisesti ilmastonmuutoksen vaikutusten seurauksien yhteydessä.

YK:n tavoitteena on, että kansalliset ja kansainväliset ympäristö- ja ilmastosuunnitelmat ja ilmastopolitiikka toteutetaan kansainvälisten ihmisoikeusstandardien mukaisesti. Valtioiden tulee kunnianhimoisesti sisällyttää ihmisoikeudet suunnitelmiin ja rakenteisiin. Tämä edistää standardien toteutumista käytännössä. Tämä tarkoittaisi mm. osallistumisen, tiedonsaannin ja oikeussuojakeinojen huomioimista. Lisäksi pitäisi tarkastella laaja-alaisesti eri ihmisryhmiä eri alueilla koskevia erityisolosuhteita ja oikeuksien toteutumista niistä huolimatta.

Liikenne

2a Liikenteeseen suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa tähän osa-alueeseen

2b Liikenne - avovastaus

-

Maatalous

3a Maatalouteen suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa tähän osa-alueeseen

3b Maatalous - avovastaus

-

Rakennusten erillislämmitys

4a Rakennusten erillislämmitykseen suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa tähän osa-alueeseen

4b Rakennusten erillislämmitys - avovastaus

-

Työkoneet

5a Työkoneisiin suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa tähän osa-alueeseen

5b Työkoneet - avovastaus

-

Jätehuolto

6a Jätehuoltoon suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa tähän osa-alueeseen

6b Jätehuolto - avovastaus

-

F-kaasut

7a F-kaasuihin suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa tähän osa-alueeseen

7b F-kaasut - avovastaus

-

Teollisuus ja muut päästöt

8a Teollisuuden ja muihin päästöihin suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa tähän osa-alueeseen

8b Teollisuus ja muut päästöt - avovastaus

-

Kuntien ja alueiden ilmastotyö

9a Kunnille ja alueille suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

-

9b Kunnat ja alueet - avovastaus

Ihmisoikeuskeskus lausui vuonna 2021 luonnoksesta uudeksi ilmastolaiksi. Lausunnon mukaan ”valtion ja kunnallisen viranomaisen ilmastolain tavoitteiden edistämismääräyksen rajaaminen tehtäväksi ”mahdollisuuksien mukaan” ja ”huomioiden paikalliset olosuhteet” antaa vapauden luistaa edistämismääräyksestä. Esityksessä ei määritellä tarkemmin mitä nämä mahdollisuudet tai olosuhteet olisivat ja kuka nämä määrittäisi.” Tämä tulisi huomioida myös tässä suunnitelmassa. Kuntien ja alueiden ilmastotyölle tulee antaa tarpeeksi tarkasti säännellyt velvoitteet, jotta niiden toteutumista voidaan arvioida ja jotta niillä olisi merkitystä.

Yhteistyö ilmastotyössä kuntarajojen yli on välttämätöntä, niin strategioiden laatimisessa kuin käytännön toimissakin. Kunnat ja alueet tarvitsevat asiantuntija-apua ja riittäviä resursseja pystyäkseen hyödyntämään tarjolla olevia tukitoimia, laatimaan vaikuttavia suunnitelmia ja strategioita ja toteuttamaan käytännössä tehokkaita toimia ilmastonmuutoksen torjumiseksi ja ihmisoikeuksien toteuttamiseksi.

Kulutuksen hiilijalanjälki

10a Kulutukseen suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

-

10b Kulutus - avovastaus

Henkilökohtaisen hiilijalanjäljen pidentämisen tavoitteissa tulisi huomioida, että ilmasto- ja ympäristöystävällisten vaihtoehtojen tulee olla saavutettavia ja esteettömiä. Tällä on suuri merkitys muun muassa liikenteessä, asumisessa sekä fyysisissä että digitaalisissakin palveluissa. Varmistamalla esimerkiksi julkisen liikenteen esteettömyys ja saavutettavuus mahdollistetaan yhä useamman ihmisen siirtyminen julkisen liikenteen käyttäjäksi ja näin vaikutetaan hiilijalanjälkeen.

Julkiset hankinnat

11a Julkisiin hankintoihin suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

-

11b Julkiset hankinnat - avovastaus

Julkisten hankintojen perus- ja ihmisoikeusvaikutukset on arvioitava huolellisesti ennen hankinnan tekoa. Suunnitelmassa todetaan, että julkisiin hankintoihin liittyvissä politiikkatoimissa ”tarkastellaan mahdollisuuksia sisällyttää hankintalainsäädännön tavoitteisiin velvoite huomioida ympäristö- ja sosiaaliset näkökohdat”. ”Tarkastellaan mahdollisuuksia” on heikko muotoilu, eikä se aseta velvoitteita tai kannusteita konkreettisiin toimiin. Lisäksi ”sosiaaliset näkökohdat” on epämääräinen käsite, ja olisikin järkevää käyttää vakiintuneita käsitteitä, kuten perus- ja ihmisoikeudet.

Muut poikkisektorit

12a Muille poikkisektoreille suunnattujen lisätoimien vaikuttavuus

En ota kantaa näihin osa-alueisiin

12b Muut poikkisektorit - avovastaus

-

Toimenpideohjelma tavoitteiden saavuttamiseksi

13a Toimenpideohjelman vaikuttavuus

En ota kantaa toimenpideohjelmaan

13b Toimenpideohjelma - avovastaus

-

13c Mitä lisätoimia ehdotatte tavoitteiden saavuttamisen varmistamiseksi?

-

Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

14 Suunnitelman ympäristö-, talous- ja sosiaaliset vaikutukset

Suunnitelmassa on huomioitu ilmastonmuutoksen ja ilmastotoimien vaikutukset yhdenvertaisuuteen. Yhdenvertaisuus ei kuitenkaan ole ainoa perus- tai ihmisoikeus, johon ilmastonmuutos ja ilmastotoimet vaikuttavat. Esimerkiksi oikeus omaan kulttuuriin, oikeus työhön ja elinkeinovapauteen, oikeus itsemääräämisoikeuteen ja pahimmillaan oikeus elämään voivat olla vaarassa ilmastonmuutoksen ja ilmastotoimien riittämättömyyden vuoksi. Ihmisoikeuskeskus katsoo, että suunnitelmassa tulisi selvittää sen vaikutuksia perus- ja ihmisoikeuksiin laajemmin kuin vain yhdenvertaisuuden osalta.

Suunnitelmassa on myös arvioitu ilmastotoimien oikeudenmukaisuutta. Oikeudenmukaisuuden käsite ei ole helposti määriteltävä, ja se on subjektiivinen. Ihmisoikeuskeskus esittääkin, että oikeudenmukaisuuden käsitettä tarkennettaisiin niin, että se pohjautuisi perustuslain perusoikeuksia käsittelevään 2 lukuun ja Suomea velvoittaviin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.

Suunnitelma huomioi jossain määrin yhdenvertaisuuden ja oikeudenmukaisuuden lisäksi myös sukupuolivaikutuksia. Keskipitkän aikavälin suunnitelmassa tulee ottaa huomioon ilmastotoimien sukupuolivaikutukset niin työelämässä kuin muuallakin. Näiden osalta viitataan ilmasto- ja energiastrategian sukupuolivaikutusten arviointiin. Arviointi onkin kohtalaisen laaja, mutta sitä tulisi avata myös suunnitelmassa laajemmin.

Arvioinnin mukaan miesvaltaiset alat saavat ilmastotoimissaan tukia ja usein matalapalkkaiset naisvaltaiset alat jäävät ilman tukitoimia. Samalla julkaisussa todetaan, että naiset ovat usein valmiimpia tukemaan ilmastotoimia ja käyttävät esimerkiksi enemmän joukkoliikennettä, mutta alhaisemman tulotason ja teknisen kiinnostuksen puutteen vuoksi vaihtavat harvemmin esimerkiksi hintaviin sähköautoihin. Sukupuolivaikutusten ja tukitoimien arvioinnin ei soisi jäävän vain tuloerojen tasolle, sillä ilmastotoimien vaikuttavuutta ja yhdenvertaisuutta voidaan ja tulee lisätä tuloeroista riippumatta.

Suunnitelmassa on tärkeää huomioida myös eri ihmisryhmien, kuten lasten, saamelaisten tai vammaisten ja ikääntyneiden henkilöiden erityistarpeet. Lisäksi tulisi huomioida, että ilmastonmuutoksen vaikutukset arktisella alueella ilmenevät nopeammin ja voimakkaammin kuin muualla. Erityisesti ilmastonmuutoksen vaikutukset saamelaisten elinolosuhteisiin, perinteisiin elinkeinoihin, kulttuuriin, hyvinvointiin ja jopa olemassaoloon ovat hyvin erilaiset kuin pääkaupungissa, harvaan asutulla maaseudulla tai esimerkiksi saaristossa. Tämän vuoksi keskipitkän aikavälin suunnitelmassa on otettava paremmin huomioon ilmastotoimien erityiset vaikutukset saamelaisten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi. Nyt saamelaisten osalta huomioidaan lähinnä työkoneiden käyttöön ja lähiruoan tuotantoon liittyvät haasteet ja mahdollisuudet.

Muita huomioita

15 Muita huomioita

Ilmastonmuutoksella ja valtioiden toimilla tai toimien riittämättömyydellä on suoraan vaikutusta kansalaisten terveyteen ja hyvinvointiin, yhteiskunnan vakauteen, kansalliseen ja kansainväliseen turvallisuuteen, kansojen elinmahdollisuuksiin ja kulttuurin säilymiseen, ruoantuotantoon ja maahanmuuttoon puhumattakaan luonnonilmiöistä ja säätilojen arvaamattomuudesta. Näillä kaikilla on ihmisoikeusvaikutuksia ja -ulottuvuuksia.

Kansainvälinen yhteisö on enenevässä määrin todennut, että oikeus terveelliseen ympäristöön on välttämätön askel Agenda2030 toteuttamiselle ja kestäväen kehityksen takaamiselle maailmassa.

Vuonna 2021 YK:n ihmisoikeusneuvosto, jonka jäsen Suomi on 2022–2024, tunnusti ensimmäistä kertaa ihmisoikeudeksi oikeuden puhtaaseen, terveelliseen ja kestävään ympäristöön. Ihmisoikeusneuvosto myös perusti erityisraportoijan tehtävän ihmisoikeuksien edistämiseksi ja suojelemiseksi ilmastonmuutoksen yhteydessä. Oikeuden tunnustaminen ja ilmastokysymysten

entistä vahvempi ihmisoikeusulottuvuus tulisi sisällyttää suunnitelman kansainvälisestä toimintaympäristöstä kertovaan osioon, ja näiden vaikutuksia keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan tulisi pohtia. Nämä liittyvät suoraan myös kansalliseen ilmastopolitiikkaan.

Valtioiden vastuuta riittämättömistä ilmastotoimista korostetaan ja ilmastonmuutokseen liittyviä korvauskysymyksiä ratkotaan kiihtyvään tahtiin kansallisissa ja kansainvälisissä oikeusasteissa. Niin sanotut ilmasto-oikeudenkäynnit ovat osoittautuneet tehokkaiksi muutoksen aikaansaamisen keinoiksi ja ovat usein ainoa kansalaisille mahdollistettu tapa asettaa valtioita vastuuseen riittämättömistä ilmastotoimista. Vaikka tämä ei toistaiseksi olekaan Suomessa mahdollista, pitäisi ilmasto-oikeudenkäyntien mahdollisuus tulevaisuudessa tai yleisesti lisääntyvä kansalaisaktiivisuus ilmastokysymyksissä huomioida myös keskipitkän aikavälin suunnitelmissa.

Tämä kaikki huomioiden tuntuukin riittämättömältä, että suunnitelmassa ihmisoikeudet mainitaan vain kahdesti, sosiaalisten vaikutusten yhteydessä, oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden kanssa. Ilmastosuunnitelman vaikutuksia arvioidaan vain yhdenvertaisuuden kautta, vaikka käytännössä itse tekstissä huomioidaankin laajemminkin ihmisoikeusperustaa. Ihmisoikeuskeskus katsookin, että suunnitelmassa tulisi täsmällisesti mainita sen ihmisoikeusperustaisuus. Ilmastopolitiikka, samoin kuin ulko-, kaupp- ja kehityspolitiikkakin, on vahvasti valtion ihmisoikeusvelvoitteiden alaista toimintaa. Viime aikoina tämä on ennestään korostunut edellä mainittujen kehityssuuntien lisäksi mm. yritysten ihmisoikeusvastuukysymysten tarkastelun ja kuntatason toiminnan ihmisoikeusulottuvuuden arvioinnin kautta. On tärkeää, että ilmastosuunnitelmassa huomioidaan tämä.

Sen lisäksi, että perus- ja ihmisoikeudet tulisi huomioida suunnitelmassa laajemmin, tulee ilmastosuunnitelman toteutumisen seurannassa ottaa huomioon ilmastotoimien aiheuttamat haasteet perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiselle, sekä yleisesti että yksilöiden ja ryhmien osalta.

16 Voiko organisaationi osaltaan edistää ilmastosuunnitelman tavoitteiden saavuttamista?

-

Kupiainen Emmi
Ihmisoikeuskeskus